

## KERTOMUKSISTA KESKUSTELUSSA

**Neal R. Norrick** *Conversational narrative: Storytelling in everyday talk*. Amsterdam: John Benjamins 2000. 233 s. ISBN 90-272-3710-7.

**M**iten kuulija voi rekonstruoida ehjän kertomusrakenteen hajanaisesta ja moniäänisestä kertomisperformanssista? Tähän kysymykseen vastaamisen Neal R. Norrick esittää teoksensa *Conversational narrative: Storytelling in everyday talk* päätaivoitteeksi. Yhteen lauseeseen mahtuva napakka tutkimuskysymys kantaa näennäisen yksinkertaisuutensa lomassa vastattavaksi monia kiinnostavia ja tuoreitakin aiheita ja kysymyksiä: esitystilanteen merkityksen, kuulijan osuuden siinä, useamman kertojan moniäänisen kertomuksen ja kertomuksen kiteytyneisyyden tai hajanaisuuden. Tekijä on siis tarttunut moniin haastaviin kysymyksiin. Voisi sanoa myös liian moniin ja liian haastaviin. Korkeat odotukset synnyttävät helposti tilanteen, jossa ehkä tavoitteestaan uupumaan jäävät mutta silti kiinnostavat tulokset jäävät huomiotta. Toivon löytäneeni myös teoksen ansiot.

### TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA

Tutkimuksen tavoitteena on ollut tuoda lisänsä sekä narraation tutkimukseen että keskustelunanalyysiin. Norrick sanoo pyrkivänsä aiempaa rikkaampaan kuvaan kertomisesta keskustelussa käyttämällä monipuolisempaa aineistoa ja yhdistämällä kertomuksen rakenteelliset ja kerronnalliset piirteet. Kirjan antia narraation tutkimukselle en pysty arvioimaan. Erityisesti kertomisesta kiinnostuneena keskustelunanalytiikkona kuulun sen sijaan kirjan toiseen kohderyhmään. Norrick ottaa kuitenkin monella tavalla implisiittisesti etäisyyttä

keskustelunanalyysiin. Jo teoksen nimi, jossa keskustelu on taivutettu määritteeksi narratiiville, asettaa keskustelun sosiaalisena toimintana toisenlaiseen asemaan kuin keskustelunanalyysissa on ollut tapana. Kertomus on pääosassa, keskustelu sen kontekstina sivummassa. Alaotsikkokin ottaa etäisyyttä keskusteluun nimeämällä tarkasteltavan aineiston arkipuheeksi, ei keskusteluksi. Tälle mahdollisesti tyylisiin liittyvälle seikalle ei ole ehkä syytä panna liikaa painoa, mutta se kertoo tekijän suhteesta keskusteluun.

Nimivalinta myös osoittaa kirjan ainakin jossain mielessä jatkavan Norrickin aiempia kysymyksenasetteluja. Norrick on semantiikkaan suuntautunut englannin kielen professori, jonka tutkimus semanttisesta teoriasta (1981) on sittemmin vaihtunut tai kehittynyt kiinnostukseksi ensin sananlaskuihin (1985), sitten vitseihin (1993) ja nyt kertomiseen ylipäätään. Vitsejä käsittelevän tutkimuksensa hän on nimennyt samalla logiikalla kuin uusimpansa: *Conversational joking: Humor in everyday talk*. Vakavan ja ei-vakavan kategorioita, huumoria ja naurua keskustelussa tutkinut Haakana mainitsee (1995: 362; 1996: 143) Norrickin kyllä tutkineen huumoria vuorovaikutuksessa mutta keskittyneen kuitenkin enemmän huumorin luokitteluun kuin analysoimaan sen paikkaa ja tehtävää keskustelussa. Nyt tarkasteltavassa teoksessa suhde kertomuksiin on hyvin samankaltainen.

Paitsi että Norrick nostaa kysymyksenasettelullaan esille monia kiinnostavia tutkimuskohteita, hän myös käsittelee tutki-

muskysymyksiään uusina innovaatioina. En voi välttyä näkemästä tässä asetelmasa samanlaista jo keksityn uudelleen keksimistä kuin edellisen kansainvälisen keskusteluanalyysin konferenssin Kertominen vuorovaikutuksessa -paneelissa, jossa Norrickin teoksen tavoin peräänkuulutettiin vastaanottajien merkitystä kertomisen tutkimuksessa (ks. Halonen 2002). En kummassakaan yhteydessä — en paneelissa enkä Norrickin tutkimusta lukiessa — ole saanut kiinni siitä, mitä tutkimuksesta on puuttunut ja mitä uutta nyt on tarjolla. Vastaanottajan merkityksen kertomiselle ja keskustelulle ylipäätään lanseerasi jo 1960-luvulla Harvey Sacks (1992 a ja b), yhdessä kertominen sekä vastaanottajan ja kulloisenkin puhujan vuorovaikutus ovat olleet muun muassa Charles Goodwinin (esim. 1981; 1984; 1987) ja Jenny Mandelbaumin (esim. 1989; 1991/1992) tutkimusten kohteina koko ajan puhumattakaan siitä, että vastaanottajan toiminta on aina merkityksellistä keskustelua tutkittaessa ja siten vähintään implisiittisesti läsnä kaikessa keskusteluntutkimuksessa.

Teoksen ehdoton helmi ovat sen lukuisat kertomukset. Jos ne olisi tarkemmin literoitu ja ympäröivää kontekstia olisi näytillä enemmän, kirjasta saisi mukavan kertomuskokoelman. Myös Norrick itse arvostaa erityisesti aineistoaan. Esipuheessa hän kertoo, että aineiston oli alun perin tarkoitus kattaa kirjasta puolet, analyysin toinen puoli. Nyt analyytinen osa on kasvanut aineistoesimerkkien kustannuksella. Norrickin alkuperäinen tavoite antaa aineiston puhua puolestaan ja jättää analyysi ja teoretisointi vähemmälle on silti hyvin selvä osassa kirjaa. Toisaalta hän luo teoreettista metodologiaa kertomusten kuvaukseen, toisaalta taas käsittelee jokaista kertomusta yksittäistapauksena; hän ei esimerkiksi näytä pyrkivän löytämään kertomusten yhteisiä rakenteellisia piirteitä.

Kirjassa on kahdeksan lukua: kaksi johdattelevaa, viisi analyytistä ja lopuksi päätelmät kokoava luku, jossa esitetään suuntia myös tulevalle tutkimukselle. Lukijan saattaa olla hankala hahmottaa esitettyjen asioiden keskinäistä hierarkiaa, koska lukuja ei ole numeroitu, vaan hierarkiaa pyritään osoittamaan erilaisin typografisin keinoin, usein kursivoinein. Otsikoiden välistä hierarkiaa saattaa erotella esimerkiksi se, onko otsikko rivivälittä kiinni leipätekstissä vai onko välissä rivi.

### KERTOMUKSEN SISÄINEN RAKENNE ANALYYSINTYÖVÄLINEENÄ

Kaksi ensimmäistä lukua johdattavat kirjaan ja esittelevät Norrickin luoman lähestymistavan, jossa todellisen kertomuksen yksityiskohdista, sen sisäisestä rakenteesta, eristetään koherentti peruskertomus. Tärkeimmiksi lähtökohdiksi ja välineiksi tässä vaiheessa nostetaan William Labovin ja Joshua Waletzky (1967) lanseeraama kertomusmalli, Wallace Chafen (1994) käsite intonaatioyksikkö ja Deborah Tannenin tutkimukset (esim. 1987; 1989) toistosta ja dialogista diskurssissa. Tavoitteena on jakaa kertomus intonaatioyksikköihin, koodittaa yksiköt sitten kertomusmallin mukaisesti ja lopuksi vertailla kertomuksen runkoa eri kertomisperformansseissa. Norrick korostaa myös muistin ja kielentämisen merkitystä kertomisessa; tässä yhteydessä hän nostaa esille muiden muassa Elinor Ochs ja Lisa Cappsin (1997) sekä Charles Goodwinin (1987) tutkimukset. Vielä mukaan nousevat muun muassa kehysanalyysi ja vastaanottoteoria (*reception theory*). Tekijä pyrkii siis hyödyntämään kertomukseen liittyvää tutkimusta varsin laajasti.

Tutkimuksen aineistona on useita tuntejia etupäässä valkoisten keskiluokkaisten amerikkalaisten keskusteluja vuosilta 1982–

1997, mutta joukossa on myös tekijän tutkimusta varten pyytämää kertomuksia. Keskustelujen litteroinnissa tekijä on katkelmien luettavuuteen ja kooditettavuuteen pyrkiessään tehnyt useita yksinkertaistuksia. Hän on esimerkiksi jättänyt pois päällekkäispuhuntoja ja taukoja, jos ne eivät ole olleet merkityksellisiä. Ratkaisu tuntuu keskusteluntutkijasta erikoiselta: molemmat ilmiöt kun ovat selvästi vuorovaikutuksellisia. Onnistuneen valinnan tekijä taas on tehnyt siinä, että litteraatioihin on merkitty kertomuksen taustoitusta osoittava loppunousu, jota on suomessa vastikään tutkinut Sara Routarinne (2003). Joistakin vuorovaiikutusta kunnioittavista valinnoista huolimatta Norrickin tekstin pääasiallisesti vastaanottajaksi hahmottuu vuorovaikutuksen tutkimukseen perehtymätön henkilö, jolle tekijä esimerkiksi selittää, miten arkikeskustelut ovat tv-keskustelua hajanaisempia.

### **KITEYTYNEISYYS JA TOISTO KERTOMUSTEN SISÄLLÄ JA PERFORMANSSIEN VÄLILLÄ**

Kooditettua kertomusta, kertomuksen runkoa, Norrick käyttää kertomuksen sisäisen rakenteen tarkasteluun ja kertomisperformanssien vertailuun. Luvuissa 3 ja 4 hän tarkastelee sitä, mikä kertomuksissa ja performansseissa toistuu ja siten pysyy vakiona. Erityisen tärkeänä metodologisena askeleena hän pitääkin toiston etsimistä niin kertomusten sisältä kuin performanssien väliltäkin. Toistoilla merkitään kertomusten alkua, loppuja ja kliimakseja, painotetaan evaluaatiota ja dramatisoidaan. Useimmiten toisteisina eli vakioina säilyvät kertomuksen taustoitus, dialogi ja evaluaatio. Nämä tulokset ovat erittäin kiinnostavia ja osoittavat Norrickin saaneen kiinni kertomisen tavan merkityksestä kerrottavalle.

Tällaisella luurankomallilla saadaan hy-

vin esiin kertomuksen kulku ja eri tilanteissa esitettyjen kertomusten yhteydet ja erot. Suomalaisista keskusteluanalyytikoista esimerkiksi Routarinne (2003) on tarkastellut Labovin ja Waletskyn kertomusmallin avulla kertomuksen osien muodon ja funktion suhdetta toisiinsa, samoin kuin kertomusmaisuuuden astetta (mts. 57–59, 68). Routarinteon aineistona on suomalaisten tyttöjen keskustelua, ja tässä aineistossa malli tuo erinomaisesti esille sen, miten arkikeskustelun kertomus voi vaihdella kiteytyneestä hyvin hajanaiseen. Norrickin aineisto suostuu huomattavasti helpommin mallinnettavaksi, mihin on monta mahdollista syytä, esimerkiksi se, että kertomukset ovat aikuisten kertomia. Mutta ennen kaikkea mallinnettavuuden suhteellinen helppous kuvaa Norrickin taltioimia kertomistilanteita. Useat kertomukset ovat usein toistettuja ja monelle vastaanottajalle tuttuja, jotkut myös Norrickin varta vasten aineistoksi pyytämää kertomuksia.

Aineiston luonne asettaa tutkimukselle joitakin rajoituksia, joita tekijä ei käsittele lainkaan. Paitsi että Norrick tarkastelee toisto kertomusten sisällä, hän siis tarkastelee sitä myös kertomisperformanssien välillä. Tulos, että vakiona performanssista toiseen säilyvät varmminkin taustoitus, dialogi ja evaluaatio, on erittäin tärkeä ja kiinnostava. Tuntuu kuitenkin, että verrattavat kontekstit, kertomistilanteet, eivät ole tutkittavina tilanteina tarpeeksi erilaisia. Yhtenä esimerkkinä toimii tilanne, jossa myöhemmin sisään saapuvalla henkilölle toistetaan juuri esitetty kertomus, toisena tilanne, jossa äiti kertoo perhekommelluksista ensin pojalleen, myöhemmin tyttärelleen. Kysymyksen kertomuksessa esiintyvän dialogin variaatiosta on nostanut esiin myös Hanna Lappalainen (tulossa). Hän on tarkastellut dialogia kertomuksessa, jonka sama kertoja esittää kahdessa hyvin erilaisessa tilanteessa: ystävien arkikeskustelussa ja seura-

kunnan nuortenillassa, jossa kyseinen kertoja toimii ohjaajana. Lappalaisen vertailu vahvistaa osin Norrickin tuloksen dialogin kiteytyneisyydestä. Dialogi säilyy kertomuksessa tärkeänä arvion osoittajana, mutta sen sanatarkka sisältö ja prosodiaan laddattu affekti vaihtelevat myös tilanteesta toiseen. Kertomuksella on näissä tilanteissa erilainen tehtävä; tutkija voi yrittää vastata kysymykseen *miksi tämä kerrotaan tässä nyt?* (vrt. esim. Sacks 1992a: 452). Norrickin kertomistilanteiden samankaltaisuus ei anna mahdollisuutta tähän.

### KERTOMUSTEN KONTEKSTIT JA LUOKAT

Kertomusten rakenteen käsittelystä Norrick siirtyy kertomuksen paikallisempaan esiintymisympäristöön. Luvuissa 5 ja 6 hän pohdii kertomusten esiintymiskontekstia ja kertomusten luokkia. Kontekstilla tarkoitetaan tässä kuitenkin jotakin muuta kuin keskustelunanalyysissä on tapana: edeltävää kertomusta ja siis kahden kertomuksen välistä suhdetta. Norrickin tutkimuksessa konteksti ei siis ole sillä tavalla paikallinen käsite, että sillä viitattaisiin juuri kertomusta edeltävään vuoroon ja meneillään olevaan toimintaan. Tämän kontekstirajauksen kautta lukuun 5 tarkasteltaviksi valikoituvat siis vain niin sanotut toiset kertomukset, joiden tutkimuksella kyllä on keskustelunanalyysissä pitkät perinteet (Sacks esim. 1992b: 249–260). Norrick tutkii sitä, millä tavalla osallistujat voivat reaktiivisilla kertomuksillaan osoittaa, kuinka he ymmärtävät ensimmäisen kertomuksen. Kiinnostavana poikkeuksena tästä kertomusten linkittymisestä hän esittää unien kerronnan, jossa kertomusten siteeksi riittää se, että ne ovat unia: esimerkiksi sisällöllistä tai henkilöahmojen analogiaa niiden kertomiseen ei tarvita.

Kertomusten luokittelu on siinä mieles-

sä kiinnostavaa, että kertomuksen luonteen pohtiminen — kenestä kerrotaan ja missä hengessä — on usein jäänyt syrjään. Luvussa 6 Norrick siis esittää erilaisia luokkia henkilökohtaisesta kolmanteen persoonaan ja vähättelevästä retostelevaan kertomukseen. Yksi luokittelun ongelma on luonnollisesti se mikä aina: kukaan ei tiedä, millaisia luokkia jää tämän aineiston ulkopuolelle. Toinen ongelma on, että luokittelu luokittelun vuoksi ei johda mihinkään analyttiseen päätelmään. Näissä kahdessa luvussa tekijä onkin eniten antanut aineiston puhua puolestaan.

### KIRJALLISTEN KERTOMUSTEN ANALYYSIA

Kirjan joiltain osin kiinnostavimmaksi jaksoksi osoittautui luku 7, jossa Norrick laajentaa edellä esittelemäänsä metodologiaa kirjallisiin aineistoihin. Hän toivoo osoittavansa, että todellisen keskusteluaineiston analyysi ja metodin kehittäminen voivat auttaa ymmärtämään myös kirjallisia tekstejä. Vain kuudessa luvussa ja lähinnä kertomusesimerkkien varassa esitetyn metodin laajentaminen jo tässä vaiheessa tuntuu aika varhaiselta. Tekijän innostuksen vuoksi koin lukijana välillä, että kirjan aiemmat osat ovatkin oikeastaan tähänneet vain näihin analyysiin, vaikkeivät tämän luvun kysymyksenasettelut juurikaan kohtaa alussa esitettyjä tutkimustavoitteita. Tässä luvussa tekijä nojaakin aiempiin mielenkiinnon kohteisiinsa: sananparsien, vitsien ja yleensäkin konventionaalistuneen huumorin tutkimukseen. Näistä hän ponnistaa myös näytelmien analyysiin esimerkiksi Shakespearen *Romeon ja Julian* Imetäjän tarina ja Beckettin *Leikin lopun* Räätilin tarina.

Norrickin tavoitteet eivät ole vähäiset: hän toivoo näyttävänsä, kuinka Shakespeare käytti tiettyjä keskustelullisen ker-

tomisen piirteitä luodakseen huumoria Romeon ja Julian Imettäjän tarinaan. Imettäjän tarinassa on paljon toistoa, mikä tekee kertomuksesta humoristisen. Norrick pohdii, onko tällainen kuva kertojasta arkikertomusten valossa realistinen vai parodiaa, ja jos se on realistinen, perustuuko huumori siihen, että näyttämölle siirrettynä arkikertominen muuttuu huvittavaksi. Kuvan realistisuuteen hän sitten päätyy. Tämän luvun pohdinnat ovat kiinnostavia, vaikkakaan Shakespearen tai Beckettinkään valintojen motiiveihin emme tässä kiinni pääse.

### LOPUKSI

Yhdeksi tutkimuksensa tärkeimmäksi löydökseksi tekijä itse nostaa sen, että muutkin kertomukset kuin vitsit tai anekdootit ovat hyvin kiteytyneitä: niiden taustoitukset, evaluaatio ja dialogi pysyvät yleensä vakioina kertomistilanteesta riippumatta. Tästä olen hänen kanssaan samaa mieltä, vaikka syitä tähän olisi voinut pohtia syvällisemminkin ja jättää muuta pois. Aineistokatkelmien ovat kiinnostavia ja herkullisia jopa ilman ympäröivää kontekstia. Aineisto houkuttelee analyysiin ja erilaisten metodien ja näkemysten soveltamiseen. Voin hyvin helposti ymmärtää tekijän halun antaa aineistolle teoksessa pääosa. Suositelen teosta etenkin inspiroijaksi esimerkiksi keskustelussa esiintyvien kertomusten tutkijoille, mutta en opiskelijoille ainakaan ensimmäisenä luettavaksi kertomuksen ja vuorovaikutuksen tutkimukseksi. Teos herättää paljon ajatuksia ja viittaa moneen suuntaan. Se myös tarjoaa jälleen syyn haaveilla siitä, että suomalaista monipuolista vuorovaikutuksen tutkimusta tunnettaisiin enemmän maailmalla. Sen sinne saattaminen on meidän tehtävämme. ■

MIA HALONEN

Sähköposti: [mia.halonen@kotus.fi](mailto:mia.halonen@kotus.fi)

### LÄHTEET

- CHAFE, WALLACE 1994: *Discourse, consciousness and time*. Chicago: University of Chicago Press.
- GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- 1984: Notes on story structure and the organization of participation. – Maxwell J. Atkinson & John Heritage (toim.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* s. 225–247. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1987: Forgetfulness as an interactive resource. – *Social psychology* 50 s. 115–130.
- HAAKANA, MARKKU 1995: Vitsi keskustelussa: kontekstualisointi, tunnistaminen ja sekventiaalisuus. – *Virittäjä* 99 s. 359–379.
- 1996: Huumori ja vakava keskustelun kategorioina. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 141–172. Kieli 10. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HALONEN, MIA 2002: Kansainvälinen keskusteluanalyysin konferenssi (ICCA) Kööpenhaminassa 17.–21.5.2002. – *Virittäjä* 106 s. 575.
- LABOV, WILLIAM – WALETSKY, JOSHUA 1967: Narrative analysis: Oral versions of personal experience. – June Helm (toim.), *Essays on the verbal and visual arts* s. 12–44. Seattle: University of Washington Press.
- LAPPALAINEN, HANNA (tulossa): Referointi ja variaatio. Sitaatit yksilöllisen variaation kuvastimena ja resursseina. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden

- Seura.
- MANDELBAUM, JENNY 1989: Interpersonal activities in conversational storytelling. – *Western journal of speech communication* 53 s. 114–126.
- 1991/1992: Conversational non-cooperation: An exploration of disattended complaints. – *Research on language and social interaction* 25 s. 97–138.
- NORRICK, NEAL R. 1981: *Semiotic principles in semantic theory*. Amsterdam: Benjamins.
- 1985: *How proverbs mean: Semantic studies in English proverbs*. Berlin: Mouton.
- 1993: *Conversational joking: Humor in everyday talk*. Bloomington: Indiana University Press.
- OCHS, ELINOR – CAPPS, LISA 1997: Narrative authenticity. – *Journal of narrative and life history* 7 s. 83–89.
- ROUTARINNE, SARA 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SACKS, HARVEY 1992a: *Lectures on conversation* I. Toim. Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell.
- 1992b: *Lectures on conversation* II. Toim. Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell.
- TANNEN, DEBORAH 1987: Repetition in conversation: Towards a poetics of talk. – *Language* 63 s. 574–605.
- 1989: *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

## KUNNIANHIMOINEN KOKOOMATEOS VUOROVAIKUTUSLINGVISTIIKASTA

**Margret Selting ja Elizabeth Couper-Kuhlen (toim.)** *Studies in interactional linguistics*. Amsterdam: John Benjamins 2001. 438 s. ISBN 90-272-2620-2.

**K**ielentutkijoiden ja sosiologian piirissä kehittyneen keskustelunanalyysin edustajien vuorovaikutuksen tuloksena on viime vuosina syntynyt uusi tutkimussuuntaus, jonka piirissä selvitetään kielen vuorovaikutuksellista luonnetta ja kielen rakenteiden vaikutusta vuorovaikutuksen jäsentymiseen. Puhutaan jopa uudesta interaktionaalisen lingvistiikan tai vuorovaikutuslingvistiikan paradigmasta, joka yhdistää keskustelunanalyysin, amerikkalaisen diskurssifunktionaalisen kielitieteen ja antropologisen kielitieteen teoriaa ja metodeja. Suuntauksen lähtökohtia ja tutkimusta on

esitely kolmessa artikkelikokoelmassa (Ford ja Wagner 1996; Ochs, Schegloff ja Thompson 1996 sekä Couper-Kuhlen ja Selting 1996).

*Studies in interactional linguistics* -teoksella on kunnianhimoinen tehtävä: siinä hahmotellaan vuorovaikutuslingvistiikan tutkimusohjelma, esitellään alan uusinta empiiristä tutkimusta ja luodaan suuntaa jatkotutkimukselle. Teos on jaettu kahteen osaan sen mukaan, miltä suunnalta artikkelit lähestyvät kielen ja vuorovaikutuksen leikkauskohtia. Ensimmäisen osan artikkeleissa kysytään, miten vuorovaikutus muo-